

“นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า...” : นิทานพื้นบ้านชุมชนกะเหรี่ยงห้วยหินดำในมิติความเชื่อและคตินิยม

อารีณัฐ อุดมผล

“กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว...นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า...” ต่างเป็นวลีคุ้นหูที่พารเลกียอนถึงวันวานทุกคราที่นึกถึง เมื่อ “เรื่องราว” ที่เล่าขานทุกคำคืบล้วนเป็นหนึ่งในส่วนประกอบสำคัญของวัยเยาว์ที่ประกอบสร้างให้เราเป็นเราเฉกเช่นทุกวันนี้ “นิทาน” จึงเป็นมากกว่าเรื่องราวทั่ว ๆ ไป แต่เป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อประกอบสร้างความคิด ความเชื่อ และคุณธรรม จริยธรรมในสังคมนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน

สังคมไทยแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความเชื่อที่แตกต่างกัน อันเป็นที่มาของประเพณีและพิธีกรรมอื่น ๆ ในสังคมดังกล่าว ตั้งแต่ความเชื่อดั้งเดิมที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ มนุษย์กลับไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้ ด้วยความไม่รู้และหวาดกลัวของมนุษย์จึงเกิดเป็นความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ผีฟ้า (แถน-เทวดา) ผีนา (แม่ขวัญข้าว-แม่โพสพ) เป็นต้น ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติเหล่านี้สามารถบันดาลให้ทั้งความอุดมสมบูรณ์และความวิบัติภัยอันตรายทั้งปวง (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543, อ้างถึงใน พระครูใบฎีกาหสดี กิตตินนโท, 2563) ไปจนถึงความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทย อันได้แก่ความเชื่อเรื่องกรรม กฎแห่งกรรม ใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นย่อมตามสนอง ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ หรือการเวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ (พระครูใบฎีกาหสดี กิตตินนโท, 2563) แม้สังคมไทยจะได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธ จากอิทธิพลพระพุทธศาสนาที่เข้ามา แต่ความเชื่อและคตินิยมในสังคมไทยกลับประกอบไปด้วยความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อตามหลักศาสนาต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่ปรากฏให้เห็นผ่าน “นิทาน” เป็นสำคัญ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้นิยามคำว่า “นิทาน” ไว้ว่าหมายถึง เรื่องที่เล่ากันมา เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับกุหลาบ มลลิกะมาส (2518, น. 99-100) ที่ได้กล่าวถึงนิทานไว้ว่า

นิทานเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน เพื่อความสนุกสนานเบิกบานใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด เพื่อเสริมศรัทธาในศาสนา เทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นคติเตือนใจ ช่วยอบรมบ่มนิสัย ช่วยให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติ เมื่อนิทานตกไปอยู่ในท้องถิ่นใดก็มักมีการปรับเนื้อเรื่องให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น นิทานในแต่ละท้องถิ่นจึงมีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไปตามรายละเอียดปลีกย่อย

ดังนั้นนิทานจึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการบ่มเพาะผู้คนและสะท้อนภาพวิถีชีวิต ความเชื่อต่าง ๆ ผ่านเรื่องเล่าซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างไปตามท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วยวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ความคิด และความเชื่อที่แตกต่างกันไป เช่น นิทานเรื่อง *ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่* นิทานพื้นบ้านจากไทยถิ่นอีสานที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตที่เป็นสังคมเกษตรและการปลูกข้าวเป็นพืชอาหารหลัก รวมถึงสอดแทรกคติหรือข้อคิดถึงเรื่องการประพฤติดีกับคนในครอบครัว การรู้จักยับยั้งชั่งใจและรู้จักบุญคุณของท่าน เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมตามที่สังคมพึงประสงค์แก่ผู้ฟัง

นิทานอยู่ร่วมกับมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัยและทุกสังคม จากในอดีตที่นิทานพื้นบ้านใช้วิธีสืบทอดโดยมุขปาฐะหรือเล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เมื่อมีอักษรใช้จึงได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แม้ในปัจจุบันการเล่านิทานจะลดน้อยลงแต่ก็คงดำรงอยู่เช่นเดิมเพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบจากการเล่าสู่กันฟังและลายลักษณ์เป็นสื่อสมัยใหม่ เช่น คลิปวิดีโอ ฯลฯ เพราะในทุกสังคมล้วนแต่มีผู้เล่าและผู้ฟังนิทานเสมอ นิทานจึงดำรงอยู่ได้ด้วยสมาชิกในสังคมดังกล่าว เช่นเดียวกับที่สตีธ ทอมป์สัน (1977) กล่าวว่า

ในทุกสังคมมีการเล่านิทานและมีผู้กระหายอยากฟังนิทานเสมอ ผู้คนต่างเพลิดเพลินไปกับเรื่องเล่าทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นเพื่อความเพลิดเพลินความสนุกสนาน เพื่อชื่นชมวีรกรรมของตัวละคร หรือเพื่อผ่อนคลายความเบื่อหน่ายจำเจในชีวิตประจำวัน การเล่านิทานสามารถเล่าได้ทุกแห่ง เช่น หมู่บ้านในแอฟริกากลาง ในเรือที่ล่องลอยในมหาสมุทรแปซิฟิก

กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยเอง ไม่ว่าจะเป็น กะเหรี่ยง แม่ขะ มูเซอร์ อีเก้อ ขมุ มอญ เขมร ฯลฯ ก็ล้วนแต่มีนิทานพื้นบ้านประจำถิ่นนั้น ๆ เพื่อเล่าสู่กันฟังอย่างน่าสนใจทั้งสิ้น เช่นเดียวกับชุมชนกะเหรี่ยงโพลั่ว (Pwo) ห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ที่เต็มไปด้วยวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาอันหลากหลายและปรากฏนิทานพื้นบ้านมากมายเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นนิทาน*เต่ากับกระต่าย*ที่นำเสนออารมณ์ขันจากการหยอกล้อเล่นกันระหว่างตัวละครเต่าและกระต่ายเป็นสำคัญ แต่ก็ยังคงสอดแทรกเรื่องผลของการกระทำ หรือกฎแห่งกรรมไว้อย่างแยบยล หรือนิทานเรื่อง*ช่างเผือก*ที่นำเสนอเรื่องราวความกตัญญูของเด็กหนุ่มต่อผู้มีพระคุณจนได้รับสิ่งดี ๆ ตอบแทนเป็นชีวิตใหม่ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่านิทานพื้นบ้านของชุมชนห้วยหินดำแห่งนี้ล้วนแต่สอดแทรกความคิดความเชื่อและคตินิยมของคนในชุมชนผ่านนิทานพื้นบ้านเป็นสำคัญ เพื่อเป็นการสั่งสอนหรือแนะนำแนวทางในการดำรงชีวิตแก่คนรุ่นหลังสืบต่อไป

สัตว์วิเศษ ผู้มีพระคุณ: อนุภาคร่วมสู่คติธรรมความกตัญญู

ในทางคติชนวิทยา อนุภาค (motif) หมายถึง หน่วยย่อยในนิทานที่ได้รับการสืบทอดและดำรงอยู่ในสังคมหนึ่ง ๆ และเหตุที่ได้รับการสืบทอดก็เพราะมีความ “ไม่ธรรมดา” ด้วยความน่าสนใจทางความคิดและจินตนาการ อนุภาคอาจเป็นได้ทั้งตัวละคร วัตถุสิ่งของ พฤติกรรมของตัวละครหรือเหตุการณ์ในนิทาน (Stith Thomson, 1977, p.415, อ้างถึงใน, ศิราพร ณ ถลาง, 2563, น.40) เช่น แมงมุมสร้างโลก ม้าเหาะได้ เป็นต้น

นิทานพื้นบ้านในชุมชนกะเหรี่ยงห้วยหินดำเอง ก็พบอนุภาคมากมายเช่นเดียวกัน โดยหนึ่งในอนุภาคที่โดดเด่นก็คือการได้รับความช่วยเหลือจากสัตว์วิเศษ เมื่อตัวละครเอกประสบอุบัติเหตุตกน้ำ มีความกตัญญูต่อผู้เลี้ยงดู จึงได้รับการตอบแทนเป็นการช่วยเหลือจากสัตว์วิเศษยามที่ตัวละครเอกประสบกับความยากลำบาก

เช่น นิทานเรื่อง*ช่างเผือก* ที่กล่าวถึงเรื่องราวของ “ภูแควะ” เด็กชายผู้แสนอาภัพ จนได้พบกับช่างเผือกที่จะเปลี่ยนชีวิตของเขาไปตลอดกาล เมื่อวันหนึ่งพี่ ๆ ทั้งหกของภูแควะไปเล่นธนูกลับมา วัน ๆ ก็ไม่ทำงาน ยายก็นำธนูและลูกข่างมาตมหนึ่ง ถึงเวลาที่ทั้งหกกลับมา พวกเขา ก็กลับมาถามกับยายว่า “ลุงข้าวเสร็จหรือยัง หิวข้าวแล้ว” เมื่อเปิดฝาหม้อดูก็ต้องพบกับลูกข่างลูกธนูของตนในหม้อ พี่ ๆ ทั้งหกก็ตัดสินใจเขี่ยลูกข่างลูกธนูใส่ยายด้วยความโกรธแค้นจนยายเสียชีวิตก่อนจะหนีความผิดตนเองออกจากบ้านไป ภูแควะที่กลับบ้านมาพบยาย

เสียชีวิตก็ทำศพเผายาด้วยตัวคนเดียว ก่อนจะตามพี่ ๆ เข้าไปในป่า ต่อมาเมื่อภูแคว่จะต้องชุดหลุมดักข้างตาม คำทำของพี่ ๆ ก็ได้พบกับข้างเผือกที่เข้ามาช่วยเหลือเขาทุกเรื่องเมื่อภูแคว่จะประสบกับความทุกข์ ไม่ว่าจะเป็น ยามหิว ยามหนาว หรือยามต้องการคู่ชีวิต ข้างเผือกก็เข้ามาช่วยเหลือเขาทุกเมื่อ แต่เมื่อถึงเวลาที่ต้องจากลา ข้างเผือกก็กล่าวว่า “เราอยู่กับภูแคว่ไปไม่ได้หรอก ตอนนี้เรามาเพื่อมาช่วยให้ภูแคว่หลุดพ้นจากความยากจน ที่เรามาช่วยก็เพราะเห็นว่าภูแคว่เป็นคนดี เป็นคนกตัญญูรู้คุณ” ท้ายที่สุดแล้วภูแคว่จะต้องยอมปล่อย ข้างเผือกไป แม้ใจจริงตนจะรักและผูกพันกับข้างเผือกมากแค่ไหนก็ตาม

นิทานปลาบู่ทองที่กล่าวถึงเรื่องราวของนะบ่องพิโป้ที่สูญเสียแม่ไปจากการที่พ่อทำร้ายแม่ด้วยความโมโห จนเธอเสียชีวิต แต่แม่นะบ่องพิโป้กลับเวียนว่ายตายเกิดมาหลายครั้งเนื่องจากภรรยาคนใหญ่ของคนที่พ่อและ ลูกเลี้ยงคอยกลั่นแกล้ง ตั้งแต่เป็นตะพานน้ำ ต้นมะเขือ และต้นโพธิ์ นะบ่องพิโป้คอยดูแลแม่เสมอไม่ว่าแม่จะ เกิดใหม่เป็นอะไร จนวันหนึ่งเจ้าชายเกิดต้องตาต้องใจต้นโพธิ์ดังกล่าวจึงออกตามหาเจ้าของ ฝ่ายนะบ่องพิโป้ก็ ถูกตามตัวมา ลูกชายกษัตริย์ก็บอกว่า “ดิงต้นโพธิ์ออกมาสิ” นะบ่องพิโป้ก็ไปนั่งและขออิฐฐานกับต้นโพธิ์เงิน โพธิ์ทองว่า “แม่จำงดิงตัวขึ้น พ่อจำงพุงตัวขึ้น ลำบากมากนะลูกสาวพ่อแม่ ช่วงนี้ก็ถึงเวลาที่จะเกิดความ เปลี่ยนแปลงในชีวิตแล้ว” นะบ่องพิโป้กำลังพยายามระลึกถึงบุญคุณพ่อแม่ เมื่อเธอดิงออกมาได้แล้ว เจ้าชายก็รู้ ได้ว่านี่คือเจ้าของต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทองตัวจริง

จากเรื่องราวทั้งสองล้วนแสดงให้เห็นว่าอนุภาคที่เกี่ยวข้องกับสัตว์วิเศษ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่มาจากการ เวียนว่ายตายเกิดหรือสัตว์ที่มีลักษณะโดดเด่นอยู่แต่เดิมจนได้รับทักษะพิเศษบางประการ ล้วนแต่มีบทบาท สำคัญต่อทิศทางความเป็นไปของตัวละครเอกทั้งสิ้น โดยบทบาทที่ปรากฏมากเป็นพิเศษก็คือผู้มีพระคุณหรือผู้ อุปถัมภ์ จากการประพุดิตนของเหล่าตัวละครเอกที่ดี ไม่คิดร้ายกับใครเป็นทุนเดิม มีความกตัญญูรู้คุณคนใน ครอบครัวยุติธรรมเลี้ยงดูและฟูมฟักจึงจำเป็นต้องได้สิ่งตอบแทนเพื่อให้หลุดพ้นจากความยากลำบากที่ เป็นอยู่ ซึ่งถือเป็นการสอดแทรกคติธรรมที่กล่าวถึงความกตัญญูได้อย่างแยบยล

ในมิติของศาสนาพุทธก็กล่าวถึงความกตัญญูว่าเป็นเครื่องหมายของคนดีเช่นกัน โดยพระครูอนุศาสตร์ โสภณ (ประถม กนตสีโล ป.ธ.5) กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า

คำว่า กตัญญู แปลความว่า รู้คุณคน หรือรู้จักความดีของท่าน รู้ว่าท่านผู้นี้มีคุณแก่ตนด้วยการให้ หรือ การกระทำอย่างนั้นแก่ตน หมายความว่า เมื่อได้รับการช่วยเหลือจากใคร หรือใครให้ความช่วยเหลือจะโดยตรง หรือโดยอ้อมก็ตามที่ จำความดีคือความช่วยเหลือของบุคคลนั้นไว้ เมื่อได้โอกาส ก็ตอบแทนคุณของผู้นั้น ซึ่ง ท่านยกย่องว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี อ้างถึงใน, อนุชิต จิตนุกูล, 2550)

ดังนั้นเมื่อนิทานพื้นบ้านต่างนำเสนอภาพตัวละครที่มีความกตัญญูซึ่งถือเป็นเครื่องหมายของคนดี ผ่าน การระลึกถึงบุญคุณผู้มีพระคุณและตอบแทนท่านด้วยการดูแลเอาใจใส่ขณะที่คนรอบข้างที่เมินเฉย ย่อมเป็น การปลูกฝังและส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมตามบรรทัดฐานสังคมนั้น ๆ หากประพุดิตนนี้รู้จักตอบแทนบุญคุณผู้ มีพระคุณย่อมส่งผลให้ชีวิตตนดีเช่นกัน นอกจากเรื่องของความกตัญญูที่นิทานพื้นบ้านของชุมชนแห่งนี้ให้

ความสำคัญแล้วนั้น เรื่องของผลการกระทำ ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วหรือกฎแห่งกรรม นิทานพื้นบ้านเหล่านี้ต่างก็เน้นย้ำไว้เช่นเดียวกัน

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า: นิทานพื้นบ้านกับกฎแห่งกรรมและผลของการกระทำ

กฎแห่งกรรมหรือผลของการกระทำ ในทางศาสนาพุทธมองว่าเป็นกฎที่แสดงให้เห็นถึงเหตุและผลของการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ กล่าวคือ ใครกระทำความอันใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม บุคคลผู้กระทำนั้นย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๆ เสมอ มิได้เกิดจากการดลบันดาลจากอำนาจของพระเจ้าองค์ใด และไม่มีใครมารับผลของกรรมแทนบุคคลอื่นได้ กฎแห่งกรรมหรือกฎแห่งการกระทำจึงเป็นกฎแห่งเหตุและผล เมื่อประกอบเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นดีหรือชั่ว ต่างก็ส่งผลเช่นนั้นในภายหลังทั้งสิ้น (dmc.tv, 2555)

นิทานพื้นบ้านเองก็นำเสนอถึงเรื่องของกฎแห่งกรรมเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นสัตว์หรือคน ไม่ว่าจะเป็นกระทำดีหรือกระทำชั่ว ทุกตัวละครต่างก็ต้องประสบกับบางสิ่งตามที่ได้กระทำไว้ นิทานพื้นบ้านของชุมชนห้วยหินดำก็ปรากฏเรื่องของกฎแห่งการกระทำไว้มากมายทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว เช่น

นิทานกลั่นฉโล่ง เรื่องราวของ “กลั่นฉโล่ง” เด็กสาวที่เกิดจากแม่ที่กินน้ำจากรอยเท้าช้างจนตั้งครรภ์ เธอจึงเลือกออกเดินทางตามหาพ่อที่พลัดพรากจากกันไป แต่เมื่อเธอได้พบอยู่กับพ่อและอยู่ด้วยกันไประยะหนึ่ง กลั่นฉโล่งก็ได้พบกับหนุ่มนายพรานคนหนึ่ง เขาได้ชักชวนเธอให้ไปอยู่ด้วยกัน “ไปอยู่ด้วยกันไหม เธออยู่กับช้างไม่ได้หรอก ช้างก็คือช้าง มนุษย์ก็คือมนุษย์ จะอยู่ด้วยกันได้อย่างไร มาอยู่กับเราสิ เราชอบเธอนะ” กลั่นฉโล่งได้ยินดังนั้นก็รู้สึกหลงรักนายพราน ด้วยความที่กลั่นฉโล่งก็ไม่มีเพื่อนมนุษย์ เธอจึงตัดสินใจไปอยู่กับนายพราน เมื่อพ่อกลับมาเรียกลูกสาว “กลั่นฉโล่ง ลูกสาวพ่อ ๆ ” แต่ไร้เสียงขานรับใด ๆ พ่อก็ร้องเพลงใจความว่า

“กลั่นฉโล่งที่เปรียบเสมือนดอกบัว ทำไมไม่รำลาพ่อ ขนางาช้างเอามาตั้งเป็นบ้านให้อยู่มั่นคงก็ยังไม่มีการจิตสำนึกที่จะรักหวงแหนกับสิ่งนี้เลยหรือ” พ่อจึงออกเดินทางไปตามลูกพร้อมทั้งร้องขอให้ลูกกลับไปอยู่ที่เดิม แต่กลั่นฉโล่งก็ยังยืนยันว่าจะอยู่กับสามีจึงบอกกับพ่อว่า “หนูกลับไปไม่ได้ หนูจะอยู่กับผู้ชายคนนี้” พ่อที่เสียใจมากจึงเอาเท้ามาเหยียบบงตัวเองจนกลั่นฉโล่งมอยุ่ตรงหน้าลูก กลั่นฉโล่งเองก็เสียใจ หลังจากนั้นกลั่นฉโล่งจึงต้องกลับมาชดใช้กับสิ่งที่ตนทำกับพ่อไว้

นิทานเรื่องเสือกกับกระต่าย ที่กล่าวถึงเรื่องราวของคู่หู่ระหว่างเสือกและกระต่ายโดยที่เสือกมักจะถูกระต่ายแกล้งเสมอ แต่ท้ายที่สุดแล้วกระต่ายก็ต้องชดใช้กรรมที่ทำกับเสือกตัวนั้น ทั้งสองจำต้องต้องแยกจากกัน เสือกก็กล่าวว่า “ตอนนี้เราอยู่ด้วยกันไม่ได้แล้ว พอเราอยู่ด้วยกันกระต่ายก็ไม่เชื่อสัตย์เอาแต่แกล้งเรา เพราะฉะนั้นเราก็ต้องไปคนละทิศคนละทาง” ตั้งแต่นั้นมากระต่ายกับเสือกต้องอยู่แยกกัน เสือกก็หนีเข้าป่าไป กระต่ายก็อยู่หัวไร่ปลายนาของชาวบ้าน ไม่สามารถอยู่ด้วยกันได้อีก

จากเรื่องเล่าทั้งสองต่างก็แสดงให้เห็นว่านิทานมักจะสอดแทรกประเด็นเรื่องของกฎแห่งกรรมไว้อยู่ไม่ขาด เพื่อให้เห็นถึงผลการกระทำของตัวละครว่าไม่ว่าจะกระทำดีหรือไม่ ในนิทานเรื่องเสือกกับกระต่ายและเรื่องกลั่นฉโล่งจะเน้นนำเสนอผลจากการกระทำด้านลบที่ต้องชดใช้การกระทำดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการกลั่นแกล้ง

เพื่อนหรือการทอดทิ้งพ่อจนนำไปสู่การลาจากหรือชดใช้ในภายหลัง ส่วนการกระทำที่ดีเช่นนิทานเรื่องช้างเผือกก็จะเน้นนำเสนอถึงการประพาศิตินดี มีความกตัญญูท่ามกลางกลุ่มคนที่เมินเฉยจนได้รับสิ่งที่ตอบแทนตามมา ดังนั้นจากการสอดแทรกประเด็นเรื่องกฎแห่งกรรมและคติธรรมด้านความกตัญญูในนิทานชุมชนห้วยหินคำจึงแสดงให้เห็นว่าหลักของศาสนาพุทธยังคงเป็นแก่นสำคัญที่ใช้ในการกำหนดคุณธรรมที่พึงปฏิบัติและปลูกฝังผู้คนให้เป็นไปตามคุณธรรมดังกล่าว

ในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่เพียงแค่พุทธศาสนาเท่านั้นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน แต่ความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นเองก็ถือเป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่สะท้อนให้เห็นผ่านนิทานพื้นบ้านเช่นเดียวกัน แม้ว่าศาสนาต่าง ๆ จะเข้ามามีอิทธิพลแต่ความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นรากเหง้าของชุมชนแห่งนี้ก็ยังคงอยู่ โดยสะท้อนให้เห็นผ่านนิทานพื้นบ้านเป็นสำคัญ

ผี เทพ ธรรมชาติ: ความเชื่อดั้งเดิมที่ปรากฏผ่านนิทานพื้นบ้าน

ความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์มีที่มาจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโพล่งแห่งชุมชนห้วยหินคำที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับธรรมชาติมากมาย ตั้งแต่วิถีชีวิตการทำไร่หมุนเวียนและการเก็บหาพืชอาหาร ล่าสัตว์ป่าจากพื้นที่ป่าใกล้ชุมชน ไปจนถึงวัฒนธรรมความเชื่อที่สัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญบูชาข้าวใหม่หรือการบูชาพระแม่โพสพ ฯลฯ

วัฒนธรรมความเชื่อในท้องถิ่นจึงประกอบไปด้วยความเชื่อที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ อันได้แก่ความเชื่อในเรื่องเทพหรือเทวดาอารักษ์ เรื่องเจ้าที่เจ้าทาง หรือเรื่องผีสง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นแต่กลับมีอิทธิพลสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ แม้ในปัจจุบันศาสนาพุทธจะเข้ามามีอิทธิพลในสังคมแต่ความเชื่อดั้งเดิมก็ยังคงปรากฏผ่านวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม หรือนิทานพื้นบ้านอยู่เสมอ แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานเพียงใดหรือสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปมากแค่ไหนแล้วก็ตาม (ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ, 2539)

เช่น นิทานเรื่องเสื้อสมิง ที่กล่าวถึงเรื่องราวของสามีที่ต้องเข้าป่าไปหาของป่าจึงบอกลาครอบครัว และฝากลูกๆไว้กับภรรยา แต่ระหว่างเข้าป่าไปนั้นเขากลับโดนเสื้อสมิงฆ่าตาย และเสื้อตัวนั้นก็ใส่สวมรอยมาเป็นสามี เมื่อคำสามีก็กลับมาถึงบ้านพร้อมกับดาบเล่มหนึ่ง ลูกๆก็กล่าวว่า “อ้าว พ่อกลับมาแล้ว พ่อกินกล้วยมัยแม่ฝากกล้วยให้หนูกิน” ลูกก็เข้าไปป้อนกล้วยให้พ่อกิน แต่พ่อกลับกัดนิ้วลูกสาวขาดไปท่อนหนึ่ง เมียก็รู้ทันว่าไม่ปกติแล้ว ฝ่ายสามีขณะที่นำมิดไปเสียบบนหลังคา ภรรยาก็ไปเห็นขนรักแร้ของสามีที่ยาวออกมาจึงรู้ว่านี่ไม่ใช่สามีของตน แต่เป็นเสื้อสมิง สามีตัวจริงของตนคงถูกเสื้อสมิงฆ่าตายไป แล้วภรรยาก็เริ่มใช้ปัญญาเพื่อจัดการกับเสื้อสมิงตัวดังกล่าว

เรื่องราวของเสื้อสมิงข้างต้นจึงแสดงให้เห็นถึงตำนานความเชื่อของท้องถิ่น ที่มองว่าเสื้อสมิงเป็นผีหรือปีศาจที่เกี่ยวข้องกับผืนป่าและภูตผีวิญญาณสิ่งชั่วร้าย เสื้อสมิงคือผีหรือปีศาจที่มีรูปร่างเป็นเสือโคร่งขนาดใหญ่ อาละวาดกินคนเป็นอาหาร แต่เดิมเชื่อว่าเสื้อสมิงนั้นได้เกิดจากเวทมนตร์คาถาทางไสยศาสตร์ หรือเป็นเสื้อที่กินคนเข้าไปมาก ๆ แล้ววิญญาณของคนที่ถูกกินนั้นได้เข้าไปสิงสู่อยู่ในตัวเสื้อ แต่หากมองในอีกมุมหนึ่งชาวกะเหรี่ยงก็เชื่อว่าเสื้อสมิงเป็นเจ้าป่าเจ้าเขา หรือพระภูมิเจ้าที่ที่ดูแลรักษาปกป้องผืนป่า จึงมีความเชื่อและข้อ

ปฏิบัติว่าห้ามล่าสัตว์หรือว่าตั้งห้างบริเวณที่เป็นเนินโป่ง ซึ่งในบริเวณนั้นก็ถือเป็นที่ชุมนุมของสัตว์ป่า เช่นเดียวกับในนิทานที่เมื่อผู้เป็นสามีได้เข้ามาหาของป่าในบริเวณดังกล่าวจึงถูกเสือสมิงค์ฆ่าตาย

ความเชื่อดังกล่าวจึงประกอบสร้างเป็นข้อปฏิบัติบางอย่างในสังคมผ่านนิทานพื้นบ้านอย่างแนบเนียน ไม่ใช่เพียงแค่ความเชื่อทางพุทธศาสนาเท่านั้นแต่รวมไปถึงความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนด้วยเช่นกัน

นิทานพื้นบ้านกับคตินิยมและความเชื่อ

นิทานพื้นบ้านเป็นมรดกที่ตกทอดทางวัฒนธรรมที่เล่าสู่กันฟังจากปากต่อปาก แม้ว่าในปัจจุบันการเล่า นิทานเฉกเช่นในอดีตจะลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปนิทานก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบ ไปตามสื่อสมัยใหม่มากขึ้นตาม

โดยปกติแล้วนิทานมักจะถูกเล่าเพื่อความเพลิดเพลิน จรรโลงใจแก่ผู้ฟังเพียงเท่านั้น แต่ภายใต้เรื่องราว สดุดีศรรยเหล่านี้กลับปรากฏภาพสังคม วิถีชีวิต ความเชื่อมากมาย รวมไปถึงกลไกการประกอบสร้าง ความคิด ความเชื่อ และคุณธรรม จริยธรรมในสังคมนั้น ๆ อย่างแยบยลผ่านนิทานพื้นบ้านเช่นเดียวกัน

ชุมชนกระเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยง โผล่วที่เต็มไปด้วยวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาอันหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ใกล้ชิด ธรรมชาติหรือพหุความเชื่อในพื้นที่ บทบาทของนิทานพื้นบ้านจึงสามารถเป็นภาพสะท้อนของสิ่งเหล่านี้ได้ แต่ ในขณะเดียวกันอีกบทบาทสำคัญของนิทานในพื้นที่แห่งนี้ก็คือเครื่องมือการสั่งสอนผู้คนให้เป็นไปตามบรรทัด ฐานสังคมซึ่งเชื่อมโยงได้กับอำนาจของศาสนาและความเชื่อในพื้นที่นั้น ๆ อย่างเห็นได้ชัด

นิทานพื้นบ้านของชุมชนกระเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำปรากฏกลไกการประกอบสร้างบรรทัดฐานทางสังคมขึ้นมา เพื่อให้ผู้คนปฏิบัติตามมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นความกตัญญูแก่ผู้มีพระคุณ หรือเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นอย่างผีหรือเจ้าที่เจ้าทาง ที่ต่าง ปรากฏให้เห็นผ่านนิทานพื้นบ้านของพื้นที่แห่งนี้ นิทานพื้นบ้านห้วยหินดำจึงไม่ใช่เพียงแค่เรื่องเล่าทั่ว ๆ ไป แต่ เป็นเครื่องมือปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในชุมชนเป็นสำคัญ

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาอังกฤษ

Thompson, Stith. 1955-1958. Motif-Index of Folk Literature. Revised edition. 6 vols. Bloomington: Indiana University Press.

เอกสารภาษาไทย

กลุ่มเยาวชนบ้านห้วยหินดำ. (ม.ป.ป.). ข้อมูลชุมชนบ้านห้วยหินดำ ตำบลวังยาว อำเภอเด่นช้าง จังหวัด กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2516). คติชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ: ครุสภา.

จริยา สมประสงค์. (2555). การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความดี: ศึกษาเฉพาะนิทานธรรมและนิทานพื้นบ้าน. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์. (49)2. 75-101.

เกรียงไกร. (2563). เสือสมิงตำนานที่มีเค้าโครงจากเรื่องจริง.
<https://www.blockdit.com/posts/5eb9173aef7e280cbf1d71c2>

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิ
โกมลคีมทอง.

ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ. (2539). ร้อยปีคลองรังสิต. โครงการวิจัยนำร่องเฉลิมฉลอง
วโรกาสกาญจนาภิเษก สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประคอง นิมนานเหมินทร์. (2551). นิทานพื้นบ้านศึกษา. โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูใบฎีกาหัตถ์ กิตติคุณโท. (2565). วิธีแห่งความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทย. วารสาร มจร. เลย
ปริทัศน์. (1)2. 54-65.

พระครูอนุกาสนาจารย์โสภณ (ประถม กนต์สีโล ป.ธ.5). (2543). “พระธรรมเทศนา : กตัญญูกถา,” ใน พระธรรมเทศนา เล่ม 1. หน้า 371.

ศิริพร ณ ถลาง. (2563). ทฤษฎีจิตวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน (ตีพิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพรรณบุรี. <https://www.scbfoundation.com/stocks/media/files/4y50gbk3y.pdf>

อนุชิต จิตนุกูล. (2550). วิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ. [วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

dmc.tv. (2555). กฎแห่งกรรม. <https://www.dmc.tv/pages/about/page21.html>